

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені І. І. МЕЧНИКОВА**

*ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ*

Соціологія

*Методичні рекомендації
до практичних занять та самостійної роботи
для здобувачів першого
(бакалаврського)
рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота*

**ОДЕСА Олді+
2023**

УДК 316 (072)

С693

Укладач:

С.В. Романенко, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи факультету психології та соціальної роботи ОНУ імені І.І. Мечникова

Рецензенти:

Т.Г. Каменська, доктор соціологічних наук, професор кафедри суспільних комунікації та регіональних студій факультету міжнародних відносин, політології та соціології ОНУ імені І.І. Мечникова

Т.П. Хлівнюк, кандидат політичних наук, доцент, завідувача кафедрою соціальної роботи факультету психології та соціальної роботи ОНУ імені І.І. Мечникова

*Рекомендовано вченою радою факультету
психології та соціальної роботи ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 2 від 11 жовтня 2023 р.*

С693 **Соціологія:** методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота / уклад.: С.В. Романенко. Одеса :Олді+, 2023. 28 с.

В методичних рекомендаціях зроблено акцент на засвоєнні категоріального апарату та основних соціологічних теорій та вчень, що можуть допомогти як в роботі майбутнього працівника соціальної сфери, так і в повсякденному житті сучасної молоді людини, громадянина. Розраховано на здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота.

УДК 316 (072)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	С. 4
Тема 1. Соціологія як наука про суспільство	С. 7
Тема 2. Історія соціальних теорій та вчень	С. 9
Тема 3. Метод соціології	С. 14
Тема 4. Кількісна та якісна методології: можливості вивчення суспільства	С. 17
Тема 5. Теорії середнього рівня. Частина 1	С. 20
Тема 6. Теорії середнього рівня. Частина 2	С. 23
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	С. 26

ПЕРЕДМОВА

Згідно з навчальним планом, «Соціологія» є дисципліною циклу професійної та практичної підготовки, та її вивчення здійснюється на першому бакалаврському рівні вищої освіти. Методичні рекомендації з курсу «Соціологія» розроблені на кафедрі соціальної роботи ОНУ імені І.І. Мечникова на основі освітньої програми підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти відповідно до робочої програми дисципліни.

Актуальність курсу «Соціологія»

Соціологію можна визначати по-різному, але головні запитання на які вона повинна відповідати завжди, це: 1) Як можливе суспільство на кожному етапі його розвитку? 2) Якими фактами можемо підтвердити отримані висновки? Тобто соціологія – це постійна рефлексія на події, які відбуваються в суспільстві та зі суспільством, постійний вимір соціального самопочуття суспільства, прогнозування наслідків в ситуації збереження основних атракторів змін. А тому соціологія буде актуальною, доки буде існувати суспільство. Крім того, знання соціологічних законів і методів можуть бути корисними в діяльності соціальних працівників та орієнтувати їх на виявлення проблем представників різних соціальних груп, надавати фактичне підґрунтя конкретним напрямкам соціальної роботи, фіксувати та виміряти її результати, складати теоретичну та емпіричну базу розвитку соціальної роботи як окремого наукового напрямку.

«Вічно» актуальною соціологію робить також її здатність формувати усвідомлений погляд на суспільство, вкрай необхідний сучасній людині, громадянину під час бурхливих соціальних зрушень. Все це робить курс «Соціології» базовим в підготовці майбутніх працівників соціальної сфери, що надає необхідне теоретичне та

практичне підґрунтя для подальшого просування непростим шляхом розуміння сучасного суспільства і становлення бакалавра «Соціальної роботи».

Мета курсу «Соціологія» полягає в тому, щоб надати слухачам уявлення про загальні положення соціології як науки про суспільство, про її категоріальний апарат, історію становлення та розвитку, про метод та технології; сформувати основи соціологічної культури та соціологічного мислення як необхідну базу для наукового світогляду зрілого громадянина; сформувати погляд на соціологію як методологічну та емпіричну базу соціальної роботи.

Завдання курсу: ознайомити слухачів з теоретичними, методологічними, емпіричними засадами соціологічної науки; історією становлення і розвитку основних соціологічних теорій та концепцій; систематизувати уявлення студентів про суспільство, його структуру і функції, закони розвитку та соціальні зміни; розкрити сутність методу соціології та перспективи його використання в практиці соціальної роботи; познайомити з основними спеціальними та галузевими соціологічними теоріями.

Планується, що в результаті вивчення курсу «Соціологія» слухачі **знатимуть:**

- специфіку, принципи та методи соціологічного пізнання;
- основні категорії соціологічної науки в контексті теорії соціології;
- структуру та особливості методу соціології.

В результаті вивчення даної навчальної дисципліни студенти **вмітимуть:**

- творчо, критично мислити, аналізуючи соціальні події та процеси;
- розуміти та грамотно використовувати категорії соціологічної науки;
- працювати з науковими (теоретичними та емпіричними) соціологічними джерелами;
- аналізувати події людського життя з соціологічної точки зору.

Курс складається з трьох основних модулів, кожен з яких вивчає відповідний рівень соціологічного знання. Базові соціологічні теорії вивчаються з точки зору історико-біографічного методу, що надає змогу ознайомитись з основними теоріями, виходячи з логіки неминучості та необхідності їхнього виникнення, розуміння причин їх поглиблення і ускладнення. Саме такий підхід робить теорії «живими» та зрозумілими, а історію соціології наповнює сучасним змістом.

Другий модуль допомагає слухачам ознайомитись з методологією соціологічної науки та різноманіттям методів соціології, зрозуміти принципи соціологічного виміру соціальних ознак. Все це надає змогу підійти к вивченню найбільш цікавих та «різнобарвних» соціологічних теорій – теорій середнього рівня, які виникають, за думкою Р. Мертона, між робочими гіпотезами та концептуальними схемами, за рахунок чого пов'язують базові теорії з сучасним емпіричним виміром і надають змогу розуміння різних сфер життя суспільства, особливостей існування і функціонування сучасних соціальних суб'єктів. Теорії середнього рівня як раз складають третій модуль курсу «Соціологія».

ТЕМА 1. СОЦІОЛОГІЯ ЯК НАУКА ПРО СУСПІЛЬСТВО

Питання для обговорення

- 1.1. Місце соціології в системі наук про суспільство. Основні питання, на які відповідає соціологія.*
- 1.2. Об'єкт та предмет соціологічної науки.*
- 1.3. Структура та функції соціології. Її роль у розвитку суспільства.*
- 1.4. Генетичний зв'язок соціології та соціальної роботи.*

Методичні рекомендації щодо вивчення питань теми

Знайомство з цією темою слід розпочати з розуміння терміну «Соціологія (від лат. *societas* - «суспільство» та грец. *λογος* - «знання»), яка замислювалась, як універсальна наука про суспільство, що здатна допомогти зрозуміти суспільство, в якому ми живемо, підказати як в ньому жити, як розбиратися в перипетіях соціальної реальності. Соціологія відповідає на багато запитань, починаючи з найбільш загальних: «Як можливо суспільство?» «Яким чином суспільство впливає на поведінку людини?», «Як із думок окремих людей вивести узагальнений соціальний портрет типового представника соціальної групи?», закінчуючи переліком найбільш поширених соціальних проблем, з якими стикаються сучасні українці. Про питання, над якими замислюються соціологи, дуже дотепно написав В.І. Паніотто [9, с.11-19], ознайомтесь з ними самостійно.

Об'єктом соціології, тобто тим, що вивчає наука, можна розглядати соціальну реальність в усіх її проявах, а ось проблема предмету (що саме в цій реальності вивчає соціологія) трохи складніша, оскільки він надзвичайно широк та мінлив. Хоча і в

ньому можна виділити деякі константи, про що можна більш докладно прочитати в хрестоматії [6, с. 111-117].

Р. Мертон, який називав соціологію дуже молодою наукою про дуже стародавній предмет вивчення, вважав, що соціологія має трирівневу структуру: загальна соціологічна теорія, спеціальні соціологічні теорії та емпіричні соціологічні дослідження. Більш докладно про це можна дізнатися книги Н.Й. Черниш [22, с.27-29]. Там же на сторінках 29-34 ви можете дізнатися про функції соціології (пізнавальну, просвітницьку, прикладну, критичну, ідеологічну та ін.) Також рекомендується звернутися до підручників П. Штомпки [23, с.21-50] та Е. Гіденса [7], хрестоматії [6, с.11-71], з яких можна дізнатися про те, якою бачать соціологію класики та сучасні дослідники.

У соціології багато спільного із соціальною роботою. Довгий час професія соціолог в Англії та США асоціювалася з професією соціального працівника. Приблизно до середини ХХ століття більшість великих факультетів соціології у США проводили спільну підготовку фахівців в напрямку «Соціологія та соціальна робота». Але пізніше тісного зв'язку між цими двома професіями вже не було і вони все далі відокремлювались одна від одної. В нашій країні навпаки зв'язок соціології та соціальної роботи почав тільки оформлюватись на початку 90-х років. Можливо, це пояснюється відродженням саме в ці роки традицій соціальної роботи в Україні. Адже сьогодні ми спостерігаємо загальносвітову тенденцію відокремлення соціальної роботи від соціології, при тому, що соціологія залишається важливою методологічною базою для соціальної роботи.

Категорії й поняття – це мова науки. Основні категорії / поняття соціологічної науки: суспільство, культура, соціальне,

соціокультурне, соціальна група, соціальний факт, соціальний інститут, соціальний процес, соціальні відносини, соціальна взаємодія, соціальні мотиви, соціальна стратифікація, суспільний поділ праці, соціальний контроль, соціалізація, соціальні зміни та багато ін. Поступово Ви засвоїте і зрозумієте всі.

Питання для самоконтролю

1. Що таке «соціологія»?
2. Якими є об'єкт і предмет соціології?
3. Які тривірневі структури соціології Ви знаєте?
4. Які з Вашої точки зору найголовніші функції соціології?
5. Які категорії соціології Ви знаєте?
6. Яке місце займає соціологія серед суспільних наук та що таке «соціологічний кут зору»?

Завдання для самостійної роботи

1. Дізнайтеся самостійно про соціологів, роботи яких рекомендовано в даній темі.
2. Які найважливіші питання поставили б перед сучасними соціологами особисто Ви?
3. Соціологія – це відмова від банальних, повсякденних пояснень. Як Ви це розумієте?
4. Як Ви розумієте ідеологічну функцію соціології? Яка вона, ідеологія, що «нав'яна» знаннями з соціології?
5. Яким Ви бачите зв'язок між соціологією та соціальною роботою?

Рекомендована література [5, 6, 7, 9, 13, 22, 23].

ТЕМА 2. ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНИХ ТЕОРІЙ ТА ВЧЕНЬ

Питання для обговорення

- 2.1. Біографічний метод в історії соціології та соціологічній теорії.*
- 2.2. Позитивізм та редукціонізм в історії соціології.*
- 2.3. Класичний етап розвитку соціологічної теорії.*
- 2.4. Соціологія другої половини ХХ століття.*
- 2.5. Новітні соціологічні теорії та концепції. Що чекає соціологію в майбутньому.*

Методичні рекомендації щодо вивчення питань теми

Біографічний метод – досить цікавий якісний метод соціологічного дослідження, з яким ми будемо з Вами знайомитися трохи пізніше. Його головна ціль через аналіз доступних біографічних документів відповісти на запитання, які події та механізми вплинули на конкретну особистість, і чому її доля склалася саме так? Якщо застосувати цей підхід до історії соціології, можна отримати цікаву картину виникнення соціологічних теорій, концепцій, категорій в контексті життєвих обставин видатних соціологів, що зробить ці теорії більш зрозумілими та такими, що легко запам'ятовуються.

Рекомендується розпочати з постаті О. Конта – родоначальника соціології, який запропонував нову науку, дав їй звучне, оригінальне ім'я, визначив предмет, методи, видатне місце в ієрархії серед інших наук, запропонував декілька дуже цікавих та перспективних теорій (соціальна статика/динаміка, закон трьох стадій), залишив послідовників, але сам не встиг перевірити на практиці свої ідеї [6, с.58-60].

Наступна постать – Г. Спенсер, засновник органіцистської течії в історії соціології, соціального еволюціонізму, категорії «соціальний інститут» і цілої концепції про устрій суспільства на базі соціальних інститутів як механізмів самоорганізації спільного життя людей. Спенсер став засновником однієї з редукціоністських концепцій (органіцизму, що вивчала розвиток суспільства по аналогії з живим організмом), тобто таких, що переносять методи більш розвинутих на той час наук до вивчення предмету нової науки – соціології. Далі в своїй історії соціологія «перехворіла» майже усіма можливими аналогіями. І можна зупинитись на розгляді інших «натуралістичних» концепцій: соціал-дарвінізму, географічного і расово-антропологічного напрямів.

Наступний редукціоністський розвиток соціології відбувався в бік «психологізму», який надав дуже багато нових ідей для розвитку в тому числі достатньо сучасних теорій. Тут можна окремо зупинитись на: 1) концепції групової поведінки або «психології народів»; 2) психології натовпу; 3) теорії наслідування Г. Тарда; 4) інтераціонізмі (початок його традицій); 4) інстинктивізмі та ін. Більш докладно про різноманіття соціологічних теорій того часу можна дізнатися з джерела [12, с. 100-108, 137-141] або з підручників, що запропоновані нижче [5, 7, 22, 23].

Класичний етап розвитку соціології пов'язан з трансформацією загально наукового критерію науковості та пошуком соціологією власного шляху, відмінного від інших наук. Наприкінці XIX століття класична «ньютонівська» модель природничих наук зазнала суттєвого розширення за рахунок визнання «ейнштейнівської» теорії відносності, що з точки зору соціальної науки означало визнання включеності суб'єкта пізнання до самого змісту наукового знання. Це викликало до життя концепції «ідеального типу» М. Вебера,

«чистої форми» Г. Зімеля, «формальної соціології» Ф. Тьоніса, «соціального факту» Е. Дюркгейма, які надали соціології власного предмету дослідження [12, с. 143-184].

Подальший розвиток соціології був тісно пов'язаний з розвитком емпіричної соціології та масових опитувань. Традиції Чиказької школи, дослідження Ф. Тейлора і Е. Мейо надали поштовх в тому числі до виділення з соціології окремих напрямків, пов'язаних з менеджментом та маркетингом [12, с. 185-194]. Розвиток власне соціологічних концепцій продовжувався в напрямку структурного функціоналізму британської соціологічної школи, який мав витoki з соціальної антропології та розглядав суспільство як систему, що складається з структурних елементів, кожен з яких виконує власні функції, які у свою чергу функціонально пов'язують елементи в систему [12, с. 195-198]. Неомарксизм франкфуртської школи соціології вдало синтезував марксистські ідеї та ідеї психоаналітичного напрямку в рамках найбільш критичної соціальної теорії, яку можна вважати вершиною модерністської соціології [12, с. 200-204], а також теорії конфлікту [12, с. 257-262]. Цікавим поворотом в соціологічній теорії було протистояння суб'єктивістських та структуралістських течій у французькій соціології середини ХХ століття [12, с. 205-208]. Слід звернути також увагу на розвитку подальших напрямів в американській соціології, що пов'язані з іменами Р. Парка, Ф. Знанецького, У. Томаса, П. Сорокіна [12, с. 210-227], розвитком інтеракціонізму [12, с. 229-234, 251-255] та постатями Р. Мертоні і Т. Парсонса [12, с. 237-249].

Неочікуваний поворот в соціологічному теоретизуванні знаменує поява феноменологічної соціології, що була пов'язана з різноманітним особистих інтерпретацій соціальної реальності [12, с. 264-268], нефункціоналізму, багатомірної соціології, світ-

системного аналізу, соціології модерну-постмодерну-постпостмодерну, глобалізації, віртуалізації, мережевого суспільства, що пов'язані з іменами Е. Гусерля, А. Шюца, П. Бергера, Т. Лукмана, Г. Гарфінкеля, Е. Гофмана, Дж. Александера, П. Бурд'є, Е. Гідденса, Н. Лумана, Ю. Хабермаса, І. Валерстайна, М. Кастельса та ін. [12, с.270-276].

Питання для самоконтролю

1. Коли і завдяки кому соціологія виникла, як самостійна наука?
2. Про які «три стадії» писав О. Конт?
3. Хто ввів в соціологію поняття соціального інституту і в якому контексті?
4. Що означає соціал-дарвінізм?
5. Чи впливає географічне положення країни, її ландшафт на форми соціальності в ній? В яких теоріях це розглядалося?
6. Засновником якої течії в психологічному напрямі був В. Мак-Дугал?
7. Що таке «соціальний факт»? Та як його досліджувати?
8. Що таке аномія? Це нормальний стан розвитку суспільства чи патологічний?
9. Чим відрізняються «гемайншафт» і «гезельшафт»?
10. Що таке розуміюча соціологія? І що вона повинна «зрозуміти»?
11. Як пов'язані протестантська етика та капіталізм?
12. Чиста форма та ідеальний тип: це про що?
13. Хто запропонував інтегральну соціологію? І що вона інтегрує?
14. Чим відома чиказька школа соціології?
15. Як теорія соціальної структури та соціальної мобільності допомагає зрозуміти світ навколо нас?

16. Чим відомий женеvський гурток?
17. Які етапи можна виділити в розвитку української соціології?
18. Хто такі неомарксистичні? Чим вони відомі?
19. Конфліктологічна парадигма в соціології: яка вона?
20. В чому ідея структурного функціоналізму?
21. Що символізує символічний інтеракціонізм в історії соціології?
22. Історія емпіричної соціології: з яких етапів та шкіл вона складається?
23. Традиційне суспільство-модерн-постмодерн: що далі?

Завдання для самостійної роботи

1. Як Ви розумієте закон трьох стадій О. Конта? Чи має він перспективи подальшого дослідження і підтвердження?
2. Якою, в Вашому розумінні, має бути теорія соціальної еволюції?
3. Яке, на Вашу думку, продовження мала концепція групової поведінки або «психології народів», що і сьогодні займає уми вчених?
4. Які Вам відомі сучасні дослідження в напрямі «психології натовпу»?
5. Чим цікава для соціології «психоаналітична» концепція?
6. Яка з класичних концепцій здається Вам найбільш сучасною?
7. Куди рухає світ соціокультурна динаміка?
8. Теорія соціальної дії: куди вона повинна розвиватися далі?
9. Феноменологічна соціологія: яка її роль в постановці соціальних проблем та їхньому рішенні?

Рекомендована література [5, 6, 7, 12, 18, 19, 22, 23].

ТЕМА 3. МЕТОД СОЦІОЛОГІЇ

Питання для обговорення

3.1. Особливості методу соціології.

3.2. Соціологічна методологія, її структура та методи вивчення суспільства.

3.3. Емпіричне дослідження та конкретно-соціологічне або прикладне: чим вони відрізняються?

3.4. Співвідношення кількісних та якісних досліджень: коло їх застосування.

Методичні рекомендації щодо вивчення питань теми

Соціологія може претендувати на звання універсальної соціологічної науки завдяки тому, що вона розробила свій власний науково обґрунтований метод вивчення соціальної реальності, який може бути застосований в будь-якій сфері соціального життя. Метод соціології – це сукупність наукових операцій виміру соціальних сенсів подій, що складають сутність соціальної проблеми.

Методологія соціології це вчення про її метод, тобто це сукупність теоретичних положень про те, як організована соціологічна теорія, як формуються гіпотези, за допомогою яких наукових прийомів можна отримати їх емпіричне підтвердження/спростування, яким чином вибудовують вибіркочну сукупність, як можна операціоналізувати (розкласти на складові частини, кожна з яких може бути вимірною) категорію, що вивчається, аналізувати дані, проводити їх інтерпретацію (співставлення з теоретичними положеннями) і т.д.

Емпіричне соціологічне дослідження – це фундаментальне дослідження, що спрямовано на підтвердження якоїсь теорії. Його

організують у відповідності з вимогами соціологічної методології, принципами репрезентативності, і головна його мета – це прирощення наукового знання, знаходження нових закономірностей, відкриття нових соціальних тенденцій. Таке дослідження може комбінувати декілька методів дослідження, і його, зазвичай, планує, організує та виконує цілий науковий колектив. Головним документом такого дослідження виступає програма [22, с.415-418].

Сьогодні більш поширенні, так звані, прикладні або конкретно-соціологічні дослідження. Вони відпрацьовують знайдені під час фундаментальних досліджень методологічні нароби на практичних соціальних проблемах. Цей шлях дозволяє постійно нарощувати потенціал емпіричної соціології, з одного боку, а з іншого, застосовувати готове знання для діагностики реальних проблем та підготовки практичних рекомендацій щодо їх рішення.

Поширена думка про розподіл методів соціології на кількісні та якісні. Їх головною відмінністю найчастіше вважають кількісний склад групи респондентів та можливості використання статистичних методів під час аналізу результатів. Кількісні надають нам факти для підтвердження гіпотез, а якісні забезпечують подробицями для більш глибокого їх розуміння. Однак сучасне комп'ютерне асистування в процесі проведення соціологічних досліджень дозволяє все більш продуктивно поєднувати різні підходи та отримувати більш репрезентативні результати [2].

Питання для самоконтролю

1. Що таке соціальна проблема?
2. Що таке гіпотеза дослідження?
3. Яку структуру має програма соціологічного дослідження?
4. Що таке вибірка дослідження?
5. Якісні методи дослідження: це які?

6. Чим відрізняються кількісні методи?

Завдання для самостійної роботи

1. Яку соціальну проблему Ви хотіли би вивчити методами соціології? Складіть чернетку програми такого дослідження.

Рекомендована література [2, 3, 4, 8, 10, 16, 17, 20, 21].

ТЕМА 4. КІЛЬКІСНА ТА ЯКІСНА МЕТОДОЛОГІЇ: МОЖЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬСТВА

Питання для обговорення

4.1. *Основні методи соціологічних досліджень.*

4.2. *Кількісні та якісні методи: їх взаємодія в соціологічному дослідженні.*

4.3. *Особливості застосування методів соціології в практиці соціальної роботи.*

4.4. *Технологічний рівень метода соціології.*

Методичні рекомендації щодо вивчення питань теми

Соціальна проблема – протиріччя між бажаним станом об'єкта дослідження і наявним. Наступний крок – визначення на її основі наукової проблеми [22, с 411]. Це дає змогу визначитись з необхідними методами дослідження [22, с. 431].

Метод аналізу документів – метод з якого починається майже кожне соціологічне дослідження. Хоча він може також застосовуватися самостійно. Документом вважається матеріальне джерело первинної соціальної інформації. Можуть бути: письмові, статистичні, іконографічні, фонетичні документи. Їх аналіз може бути формалізованим (кількісним – контент-аналіз) або

неформалізованим (оснований на розумінні документа, розкритті його глибинного змісту).

Метод спостереження. Соціологічне спостереження – це організоване, цілеспрямоване, систематизоване сприйняття будь-якого явища, риси, якості та особливості (одиниці спостереження) якого фіксуються спостерігачем. Можуть бути контрольовані/неконтрольовані, структуроване/неструктуроване, включені/невключені. Одна з форм – статистичне спостереження (звітність, перепис, спеціальні обстеження).

Опитування. Метод збору інформації про об'єкт дослідження в ході безпосередньої (інтерв'ю) або опосередкованої (анкетування) взаємодії інтерв'юера з респондентом. Різновидом є експертне опитування. Експерт – спеціаліст в сфері, що вивчається [22, с. 435-439].

Соціальний експеримент – найбільш складний та затратний метод. Мета – отримання інформації про зміну показників діяльності об'єкту, що вивчається, в результаті направленої дії на нього заданих та контрольованих факторів (змінних). Відрізняється від інших методів соціології тим, що соціальні факти отримують шляхом зміни стану об'єкту вивчення.

Якісні методи кейс-стаді, фокус групи, глибинне інтерв'ю, біографічний метод, соціометрія [4, с. 94-104].

Методи збору соціологічної інформації використовуються в соціальній роботі для дослідження:

- соціальної взаємодії і соціальних зв'язків індивідів і соціальних груп у межах відповідних соціальних інститутів;
- соціальних змін і соціальних процесів, джерелом яких є соціальні рухи, які можуть нагнітати напруження і конфлікти у

суспільстві, а з іншого боку, бути засобом та інструментом їх подолання;

- особливостей функціонування соціальних інститутів суспільства і соціальних організацій, які причетні до соціальної роботи: сім'я, школа, соціальні служби, реабілітаційні центри, управління соціального захисту населення, заклади культури, соціальні фонди та ін.;

- особистості у системі соціальних зв'язків: потреби, ціннісні орієнтації, мотиви, соціальні настанови, соціалізація особистості, соціальний статус, соціальні ролі, соціальна активність тощо;

- гендерної ситуації: вивчення диференціації чоловічих і жіночих ролей, статевих відмінностей, функціонування подружніх пар;

- впливу політики держави на життя громадян: аналіз політичного процесу та його матеріальної основи, соціологічний аналіз механізму влади в межах соціальної роботи, дослідження політичної стратифікації;

- соціальної природи правомірної та протиправної поведінки;

- громадської думки щодо соціального становища громадян, їхніх інтересів, запитів, потреб у соціальних послугах;

- структури, функцій, причин та механізмів соціального конфлікту, попередження та розв'язання конфліктів;

- взаємодії органів і установ системи освіти та соціальних служб, закладів соціального захисту населення у межах соціології освіти;

- соціальних проблем різних цільових груп клієнтів і категорій населення.

Технологічний рівень методу соціології дозволяє на основі вивченої соціальної проблеми перейти до інновацій, соціальної

творчості, організації різних видів діяльності та соціальної взаємодії, прогнозування і діагностики параметрів соціальних процесів.

Питання для самоконтролю

1. Чим відрізняються кількісні та якісні методи соціологічного дослідження?
2. Які різновиди методу опитування Ви знаєте?
3. Якими є особливості соціологічної анкети?
4. Метод аналізу документів та його різновиди.
5. Особливості соціологічного інтерв'ю.
6. Якими методами збагатила соціологію практика маркетингових досліджень?
7. Соціологічне спостереження: що це?
8. Що таке соціальна технологія?

Завдання для самостійної роботи

1. Як Ви вважаєте, чи доцільне проведення соціологічних досліджень представниками інших професій? Які позитивні та негативні наслідки цього можуть бути?
2. Який соціальний експеримент Вам було б цікаво організувати та провести? Опишіть його методику.
3. Наведіть приклад успішної соціальної технології в галузі соціальної роботи або запропонуйте власну .

Рекомендована література [4, 5, 10, 13, 17, 16, 18, 22].

ТЕМА 5. ТЕОРІЇ СЕРЕДНЬОГО РІВНЯ. ЧАСТИНА 1

Питання для обговорення

- 5.1. *Соціологія культури.*
- 5.2. *Економічна соціологія.*

5.3. Політична соціологія.

5.4. Соціологія освіти.

5.5. Соціологія дозвілля та ін. Їх методологічні засади й основні етапи розвитку.

Методичні рекомендації щодо вивчення питань теми

Соціологія культури – галузь соціології, що вивчає соціальні аспекти виробництва, поширення та споживання культурних цінностей, закономірності функціонування культури в суспільстві, аналізує цілі творчості в галузі культури, ситуацію на «ринку» художньо-культурної продукції, соціально-демографічні та інші характеристики публіки як споживача культури, її інтереси, смаки, мотиви долучення, орієнтації на ті чи інші форми [6, 19, 22].

Економічна соціологія – галузь соціології, що досліджує закономірності економічних процесів в суспільстві, господарську поведінку, її мотивацію. Складові цієї теорії: соціологія праці, соціологія управління [7, 19, 22]. Соціологія релігії – галузь соціології, що вивчає взаємодію релігії та суспільства [6, 19].

Політична соціологія (соціологія політики) – галузь соціології, що вивчає сферу політичного життя суспільства, політичні інститути, політичну свідомість, політичну і електоральну поведінку, політичні процеси, культуру та ідеології, діяльність соціальних груп в сфері політики, механізми їх впливу на інститут влади та ін. [6, 7, 19, 22].

Соціологія освіти – галузь соціології, що вивчає соціальний інститут освіти, процес формування знань у індивідів, процеси виховання і соціалізації, формування та зміни суспільної свідомості та ін. [7, 19]. Соціологія дозвілля – галузь соціології, що вивчає дозвілля як один з найбільших соціальних інститутів, особливості організації вільного часу різних соціальних груп та ін. [19].

Питання для самоконтролю

1. Як визначають категорію «культура» в соціології?
2. Які складові культури вивчає соціологія?
3. Як трактує культуру теорія культурних циклів?
4. Що вивчає соціологія політики? Які концепції Ви знаєте?
5. Що таке політична соціалізація?
6. Що вивчає економічна соціологія? Які галузеві теорії виділились з неї в самостійні теорії і навіть в самостійні науки?
7. В чому особливості економічної соціології як міждисциплінарної науки?
8. Функції освіти в суспільстві та функції соціології освіти: в чому їх важливість?
9. Що таке релігія як соціальний інститут?

Завдання для самостійної роботи

1. Чим, з Вашої точки зору, різняться доктрини «людських стосунків» і «людських ресурсів» в сучасному менеджменті?
2. Яку галузеву теорію соціології Ви би хотіли вивчити додатково в рамках цієї теми.
3. Яку нову галузеву теорію соціології Ви вважаєте за доцільне сьогодні почати розробляти?
4. Що найбільш цікаво, з Вашої точки зору, вивчати в соціології дозволя?

Рекомендована література [6, 7, 9, 14, 19, 22].

ТЕМА 6. ТЕОРІЇ СЕРЕДНЬОГО РІВНЯ. ЧАСТИНА 2

Питання для обговорення

6.1. Соціологія особистості.

6.2. Соціологія сім'ї.

6.3. Соціологія молоді.

6.4. Соціологія гендеру.

6.5. Етносоціологія та ін. Їх проблематика, специфіка, стан розвитку.

Методичні рекомендації щодо вивчення теми

Соціологія особистості – галузь соціології, що вивчає особистість як суб'єкт та об'єкт соціальних відносин, соціально-історичного розвитку, ціннісних систем, взаємодії с соціальними групами тощо; вивчає механізми її становлення під впливом соціальних факторів, а також зворотного впливу особистості на соціальний світ [6, 17, 22, с. 178-198].

Соціологія сім'ї – галузь соціології, що вивчає сім'ю як соціальний інститут і як малу соціальну групу, тобто структуру і функції сім'ї, шлюбно-сімейні відносини, що характерні для тієї чи іншої культури або для того чи іншого часу [6, 22, с. 202-222].

Соціологія молоді – галузь соціології, що вивчає найбільш рухливу соціально-демографічну спільноту, яка переживає процес становлення, самовизначення, входження в «дорослі» суспільні відносини, взаємовплив суспільства та молоді, її статус та роль в суспільстві [19, 22, с. 226-252].

Соціологія гендеру – галузь соціології, що вивчає закономірності диференціації гендерних ролей в суспільстві,

гендерні відмінності, становлення гендерної ідентичності, особливості організації та функціонування гендерних соціальних спільнот, стан гендерних відносин в суспільстві, ступень та форми гендерної нерівності, порівняння показників з іншими суспільствами тощо [7].

Етносоціологія – галузь соціології, що вивчає соціальні процеси та явища в різних етнічних середовищах, етнічні процеси в різних соціальних групах, трансформації суспільства від найпростіших етнічних груп до складних соціальних систем, соціальні аспекти розвитку і функціонування етнічних груп, їх ідентичності, співвідношення понять етнос, народ, нація, громадянське суспільство, глобальне суспільство тощо [22, с. 256-293].

Питання для самоконтролю

1. В чому особливість соціологічного вивчення людини в рамках соціології особистості?
2. Якою є структура особистості з точки зору відомих Вам теорій особистості?
3. Що таке соціалізація особистості? Які теорії соціалізації Вам відомі?
4. В чому особливість соціологічного кута зору на сім'ю?
5. Чим відрізняється вивчення сім'ї як соціального інституту та як малої соціальної групи?
6. Які функції в суспільстві виконує сучасна сім'я як соціальний інститут?
7. Які сучасні типи сімей Ви знаєте?
8. Чим загрожує суспільству «депопуляція», які показники про неї свідчать?
9. Що таке молодь як соціально-демографічна спільнота?

10. Що таке молодіжна політика, та яка роль соціології в її формуванні?

11. Що таке гендер, та чим він відрізняється від статі?

12. Що таке гендерна дискримінація?

13. Що вивчає етносоціологія? Що таке етнічність?

14. Які соціологічні концепції походження нації Ви знаєте?

Завдання для самостійної роботи

1. Як з Вашої точки зору, чи змінюється процес соціалізації особистості під впливом віртуального простору, чи залишається тим самим?

2. Які напрями трансформації інституту сім'ї, з Вашої точки зору, сьогодні найбільш помітні та можуть викликати найбільші зрушення в соціальній структурі суспільства?

3. Які молодіжні проблеми Ви знаєте, які вважаєте найбільш серйозними?

4. Чи є гендерна нерівність в Україні? Якими фактами Ви можете підтвердити свою точку зору?

5. Які тенденції етнонаціонального розвитку України Ви вважаєте найбільш перспективними?

Рекомендована література [6, 7, 8, 9, 10, 22, 23].

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Romanenko Svitlana. The space and the everyday life // Ukrainian Sociology in the 21st Century: Theory, Methods, Research Results / edited by Vil Bakirov, Yevhen Golovakha. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 2018. 560 pp. p. 135-145.
2. Romanenko, S. (2020). Віртуальний простір як джерело первинної соціальної інформації. *Український соціологічний журнал*, 23(-), 39-45. <https://doi.org/10.26565/2077-5105-2020-23-04>
<https://periodicals.karazin.ua/usocjour/article/view/17093>
3. SOCIS. Центр соціальних та маркетингових досліджень. Офіційний сайт. URL: <http://www.socis.kiev.ua>
4. Богдан О. Що варто знати про соціологію та соціальні дослідження? Посібник-довідник для громадських активістів та всіх зацікавлених / консультант-рецензент Володимир Паніотто. К.: Дух і Літера, 2015. 380 с., з іл. ISBN 978-966-378-417-5
5. Горлач Н.Л., Кремень В.М. Соціологія. Підручник. К: Центр навчальної літератури. 2019. 808 с.
6. Гуменюк Л.Й. Соціологія: Хрестоматія (від першоджерел до сучасності). У 2-х томах Львів: ЛьвДУВС, 2019. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/1>
7. Гіденс Е. Соціологія. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-173.html>
8. Київський міжнародний інститут соціології. Офіційний сайт. URL: <http://kiis.com.ua>
9. Паніотто В. Соціологія в анекдотах. К: Дух і Літера, 2022. 392 с.
10. Паніотто В., Харченко Н., Методи опитування: Підручник. К.: Вид. дім. «Києво-Могилянська академія», 2017. 320 с.
11. Портал Соціологічної асоціації України. Матеріали офіційного сайту САУ. URL: <https://sau.in.ua/>
12. Рахманов О.А., Бульбенюк Ю.М., Манелюк Ю.М. Історія соціології (у 2-х кн.): навчальний посібник. К: КНЕУ, 2017. 279 с.
13. Романенко С.В. Соціологія після постмодерну / Міжнародна науково-практична конференція «Імідж України: соціально-політичні репрезентації і мовне віддзеркалення воєнних реалій у зарубіжних і вітчизняних мас-медіа». URL: https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/news/podii/imidzh_ukrain_u_06-11_Print.pdf. С.194-200.
14. Романенко С.В. Соціологічні дослідження в практиці соціального педагога та соціальній роботі / V всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція "Соціально-освітні

домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти". URL: <https://drive.google.com/file/d/1ljFIynrAggdzB4KSI1qiXAKRiq6ujyt/view> С. 131-136.

15. Романенко Світлана. Гаджетизація молоді & інтелектуалізація // Наукове видання «Трансформація соціальних інститутів в інформаційному суспільстві». IV Конгрес Соціологічної асоціації України. Тези доповідей. С. 255-257.
16. Сальнікова С. Вибірка у соціологічному дослідженні: підручник. Луцьк: ВежаДрук, 2021. 252 с.
17. Світлана Романенко. Звіт за результатами чергового етапу моніторингового дослідження “Старшокласник - 2021” (Одеса) "Старшокласник - 2021". Звіт (Одеса) | САУ – Портал Соціологічної асоціації України (sau.in.ua)
18. Соціологія: підручник для студ. вищих навчальних закладів освіти / В. М. Піча, А. Г. Хоронжий, В. Є. Савка: / за ред. В. М. Піча. 5-те вид., випр. Львів: «Новий світ – 2000», 2015. 278 с.
19. Соціологія: теорії середнього рівня: навчальний посібник / за наук. ред. Ю.Ф. Пачковського [Н.В. Коваліско, Т.Д. Лапан, Н.Й. Черниш та ін.]. Київ: «Каравела», 2020. 356 с.
20. Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка. Офіційний сайт. URL: <http://www.uisr.org.ua>
21. Фонд «Демократичні ініціативи». Офіційний сайт. URL: <http://dif.org.ua>
22. Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій. https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/482997/mod_resource/content/1/Черниш%20Н.Й.%20Курс%20лекцій.pdf
23. Штомпка П. СОЦІОЛОГІЯ. Аналіз суспільства. Львів: Колір ПРО, 2020. 800 с.

Навчальне видання

Соціологія

Методичні рекомендації
до практичних занять та самостійної роботи
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота

Укладач:
Романенко Світлана Володимирівна

В авторській редакції

Підписано до друку 13.11.2023 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 1,62. Наклад 30. Зам. № 1123-20.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво та друк: ОЛДІ+
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Свідоцтво ДК № 7642 від 29.07.2022 р.

Тел.: +38 (098) 559-45-45,
+38 (095) 559-45-45, +38 (093) 559-45-45
Для листування: 65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
E-mail: office@oldiplus.ua

